

OLIMBROI (DÉNIA): *DOMUM SIVE CASTRUM* Josep Ivars Pérez

RESUM: El desaparegut palau/castell d'Olimbroi és un edi ci amb funcions residencials i defensives, associat a la pobla nova d'Olimbroi. Construït entre 1271 i 1275, és un referent en l'arquitectura militar del segle XIII. Per les seues característiques arquitectòniques i funcionals és representatiu de la nova societat feudal valenciana sorgida després de la conquesta de Jaume I. És probablement el primer edi ci de la seua tipologia edi cat en el recent constituït regne de València: planta quadrada, torres en els angles i pati central.

PARAULES CLAU: Olimbroi, palau d'Olimbroi, castell d'Olimbroi, pobla nova d'Olimbroi, torre d'en Carròs, Sant Nicolau, Sorts de la mar, la Troia, la Ràpita.

1. Marc geogrà c 1.1. Situació

El desaparegut palau d'Olimbroi estava situat al cim del tossal de Sant Nicolau, una elevació del terreny d'uns 56 m s.n.m. contigua a l'actual carretera de Dénia a Xàbia per les Rotes, a uns dos quilòmetres des del centre de Dénia.

1.2 Accés

Actualment l'accés al tossal de Sant Nicolau es realitza des de Dénia mitjançant la carretera CV-7340, en direcció cap a les Rotes. Junt a l'antiga

Vista aèria de Dénia i el port, amb localització del tossal de Sant Nicolau.

Planimetria de Dénia (1998) amb localització del tossal de Sant Nicolau.

AGUAITS 34. IECMA

21

pedrera de l'escullera sud del port de Dénia, s'agafa el desviament a la dreta que condueix al tossal. L'accés a la part més elevada, totalment urbanitzada, es pot realitzar en cotxe.

1.3 Entorn

El tossal de Sant Nicolau ocupa una posició centrada respecte l'antiga partida homònima, amb fortes corrents tant amb la mar i suaus a la resta. Aquesta partida presentava, aproximadament, les següents tes: pel nord la partida de la torre d'en Carròs o Sorts de la mar; per l'est la mar; pel sud amb el barranc de la Troia i per l'oest amb el tossal de Sant Nicolau i la partida de la Troia. Altres delimitacions la situen entre el tossal de Sant Nicolau i el barranc de la Troia.

El topònim Olimbroi ha anat perdent-se, essent substituït pel de Sant Nicolau i la Troia. A pesar de que avui hi ha un consens a l'hora de denominar Olimbroi a la zona o partida on hi era el palau i la pobla nova, en la documentació històrica rep nombroses denominacions: Alambroy, Ambroy, Dalimbroy, Delambroy, Ilambroi, Lambroy, Olambroi, Olimbroi, Orambroi, Orembloy, Orimbroy, Orimbroy, Orinbloy, etc. J. Ivars Cervera (1995) ha desxifrat el signi cat del topònim:

La segona part de la paraula és *-roi* o *-roy*, que podria ser un derivat del llatí *rubeum*,... La muntanyeta on estava aquest castell és de terra rogencosa, cosa que podria explicar aquest component de la paraula. Quant a la primera part del topònim, resulta molt difícil d'explicar, ateses les diferents variants; en *alambroy* o *lambroy* es pot veure una forma *ambr-* amb l'article àrab ... que podria ser la paraula *ambra* que signi ca "roig", igual que la segona part d'origen llatí; ens trobaríem així amb un híbrid àrab-romànic (*ambra + roi > ambroi*), amb el mateix signi cat sobreposat, la qual cosa no és estranya en toponímia.

Sols una objecció: el color que possiblement dóna nom a la partida no prové del tossal de Sant Nicolau, una elevació de roca calcària grisenca, sinó de la terra dels entorns, bé la franja de terra contigua al barranquet de Miro o de Santa Llúcia, bé de la terra entre Sant Nicolau i el barranc de la Troia o de l'Emboixar, totes dues argiloses d'un roig intens i idònies pel cultiu de secà.¹

¹ En 1537 aquesta partida estava plantada d'arbres, i el 1699 de ceps (R. Chabás, 1886-1887b: 68-69), cultiu que segurament es mantingué ns la primera meitat del segle XX.

Josep Ivars Pérez

Hui el lloc on hi era el palau, i tot l'entorn, han estat urbanitzat i edi cat amb habitatges residencials unifamiliars. Res permet intuir cap resta del desaparegut edi ci.

2. Marc històric

El palau s'edi cà sobre o a prop de preexistències arquitectòniques, segurament d'escassa entitat, que no arriben a in uir en la con guració del nou edi ci. Del 1242, dos anys abans de l'ocupació pactada de la ciutat de Dénia, hi és una donació a Carròs (*Llibre del Repartiment*, doc. 2167) d'unes cases entre la drassana i les cases de Çahen (Abū Zayd) i un hort situat entre el raval i la ràpita,² és a dir una gran extensió de terra que aniria des de la torre d'en Carròs, junt a la drassana, ns, probablement, el barranc de la Troia, és a dir tota la partida d'Olimbroi.

El fet que en el *Llibre del Repartiment* es cite una ràpita i que en document de 5 de juny de 1273 (ACA, reg. 21, fol. 151v; J. E. Martínez Ferrando, 1934: doc 1457) es parle d'un *oratori moresch*, permet suposar a J. rIbera (1886- 1887: 67-68), en part basant-se en la Takmila de Ibn al-Abbār, l'existència d'un monestir musulmà coincident amb les restes del palau d'Olimbroi, que coneixeria directament o indirectament per la informació que li passaria Roc Chabás. És probable que sobre el tossal hi haguera alguna edi cació de caràcter religiós — petita mesquita o cel·la religiosa—, anterior al 1244, però en cap cas condicionà la construcció del palau, ni deixà cap empremta.

El que Jaume I donara a en Carròs una gran extensió de terra entre la drassana i la ràpita i que el designara per a portar endavant el repartiment del terme de Dénia,³ a permès elucubrar teories, no documentades, sobre la conquesta de Dénia i els orígens del palau d'Olimbroi.

Ja M. A. Palau en la *Diana desenterrada*, es fa ressò de la conquesta de Dénia per en Carròs i del paper que jugà el palau d'Olimbroi:

² R. Chabàs (1886-1887b: 112) ho tradueix com a “casa d'oració”, i C. Barceló (1982: 273) com a “lloc d'oració i guerra”, però també com a “lloc de guaita”, si bé en aquest cas és de difícil aplicació donat que la vista des del tossal és semblant a la del castell de Dénia i inferior a la del Montgó.

³ R.Chabás(1886-1887b:120)reprodueixitranscriuundocumentdel4o5defebrerde1245, del desaparegut Llibre dels Privilegis de Dénia (fol. 11, n. VII), que diu: “ Sepan todos como Nos Jaime ... damos licencia y libre potestad a vos Carroz Señor de Rebollet para dividir y dar las casas, baños, talleres, hornos, molinos, huertos, alhon gas y toda otra tierra del término de Denia como a vos mejor os parezca convenir ...”

AGUaits 34. IECMA

23

A este cavallero pues encargo el rey Don Jayme la conquista de Denia. Partio el dicho capitan con un buen exercito por el Rey Don Jayme, a poner sitio a la ciudad, y castillo de Denia: y llegado alla, y reconocidos los puestos, assento su Real en un montecito vezino de Denia poco mas de mil passos a la parte de Mediodia, puesto eminente, y muy a proposito para el caso, y fabrico alli un castillo en forma quadrada, con una buena torre quadrada en cada esquina, obra toda de mamposteria, con sus troneras altas y baxas, por todas las paredes alrededor. Hoy esta en pie la mayor parte desta fortaleza, y sirve de Hermita, y capilla de S. Nicolas Obispo... En este puesto forti cado aloxo Carros su exercito, y desde alli corriendo su cavalleria toda la campaña, tenia cercada la ciudad ... (p. 111)

Y despues el año 1270 la visito (Jaume I) ... Y reconociendo la importancia del puesto del castillo que fundo Carros para forti carse contra Denia, y viendo quan importante era para la defensa de Denia, que el dicho castillo (que oy se llama san Nicolas) se conservasse... y el castillo que queda casi entero, es hoy hermita de S. Nicolas Obispo. (p. 113-114)

L'informador⁴ de Madoz (1845-1850: II, 73) en Dénia quan descriu el despoblat d'Olimbroi sembla que es base en el que deia M. A. Palau, (... *San Nicolás, en lugar de la cual habia entonces 1 castillo, donde el capitán Carrós estableció su cuartel general, cuando reconquistó la ciudad*), donant a entendre que el castell ja hi era abans de la conquesta.

r. Chabás (1874-1876: 180-181) en la *Historia de la ciudad de Denia*, reprodueix textualment el que diu M.A. Palau, sense aportar cap novetat ni desmentir cap noticia, cosa que sí farà més endavant a la revista *El Archivo* (1887-1888a, II: 34)⁵; però a pesar de tot, en greu contradicció als desmentits, incideix de nou en que el palau d'Olimbroi és d'origen andalusí: *debemos hacer notar aquí que al apoderarse de la rabat u oratori moresch de Olimbroy y darle un destino cristiano, se dedicó una capilla a San Nicolás y de esto debió ser autor nuestro Carróz* (1887-1888a, II: 80).

In uenciat pel que deia Chabás en la *Historia de la ciudad de Denia*, en la meua publicació sobre l'urbanisme de Dénia (1982) vaig cometre diversos

⁴ Segons el propi Madoz, Nicolás Morand era “*nuestro ilustrado corresponsal*”.

⁵ La *Historia de la ciudad de Dénia* és un llibre primerenc que té els errors propis de l'època

i de la joventut de l'autor. Serà durant la redacció de la revista *El Archivo* quan Chabás entre en contacte amb nombrosos arxius, principalment el de la Corona d'Aragó. Quan fa un comentari en el capítol VIII *Conquista de Dénia por el capitán Carroz* diu: “tégase por no escrito aquel capítulo, que necesita un estudio exprofeso, pues no son precisamente mentiras, sino noticias mal aplicadas y desguradas, las que dieron los cronistas”.

24

Josep Ivars Pérez

errors, entre altres sobre el palau —origen andalusí, estratègic per a la defensa del port i de la ciutat, etc—, que ara dec també corregir. hInoJosa Montalvo (2002,III: 278) reproduïx el meu text i, per tant, reproduïx els mateixos errors.

Encara que no tinguérem a la vista cap document fundacional del palau, podríem aventurar uns orígens semblants al palau de Fornà, és a dir segona meitat del segle XIII i primera meitat del segle XIV, en base principalment a les característiques formals. Però disposem de sucient informació per a xar l'origen, identi car possiblement al promotor, esbrinar les causes de la construcció i de nir la funció original.

Partim de varies realitats documentades:

I. En Carròs, que sempre s'intitula senyor de Rebollet, juga un paper fonamental en els esdeveniments de Dénia i terres limítrofes, des de l'any 1244 ns la seua mort, posterior a 1275 segons Chabás (1887-1888a, 80):

a) 1238: donació de mil besants sobre les entrades i eixides de Dénia, per mar i per terra (*Llibre del Repartiment*, doc. 808); 1239: donació de mil besants de les rendes de Jaume I obtingudes del port de mar o de terra o per qualsevol altra raó (*Llibre del Repartiment*, doc. 1109); 1242: donació de l'hort d'Hamo Abenbaca, cap al portal de Beb Alcohol o del Tossal,⁶ probablement una gran extensió de terra que anava des de la drassana andalusí ns, potser, el barranc de la Troia, extensió que deuria coincidir amb la partida d'Olimbroi.

b) El 18 de juliol de 1240 Jaume I dóna a en Carròs el castell i vila de Rebollet (*Llibre del Repartiment*, doc. 2258). El 1249 dóna les alqueries de Mediona i Elca (*Llibre del Repartiment*, doc. 2996), del terme de Rebollet. El 1252 es confirma la donació a en Carròs del castell de Rebollet i les seues alqueries,⁷ una gran extensió de terra que s'estenia des de l'horta de Gandia ns els termes de Pego i Dénia.

c) L'any 1245 designa a Carròs com a repartidor del terme de Dénia. El 28 de maig de 1249 el repartiment estava finalitzat (R. Chabàs, 1887-1888a, II: 35).

d) Donacions i custòdia de nombrosos castells. El 19 de setembre de 1257 rep de Jaume I, de per vida, els castells i viles de Laguar, Xaló i Pop (ACA, reg. 9, fol. 39; r. Chabàs, *El Archivo*, II: 321-323). El 24 de setembre de 1257 Jaume I aprova els comptes de Carròs per l'administració i custòdia dels

⁶ R. Chabàs (1886-1887b: 112) ho tradueix com la "puerta del Colladito".

⁷ Es citen les alqueries de Rahallum de Bena ach, Rafelcofer, Rahallum Rabat, Oliva,

Mediona, Elca, Alhadedi, Benurrama, Benimaharet i Potries

AGUaits 34. IECMA

25

castells i viles de Dénia, Segària, Laguar, Pop, Xaló, Calp, Ocaive i Polop (ACA, reg. 10, fol. 20v; J. e. Martínez, doc. 40. r. Chabàs, *El Archivo*, II: 323). El 12 de octubre de 1259 de nou Jaume I aprova comptes amb Carròs sobre Dénia, Xaló i Segària (ACA, reg. 11, fol. 154r; *El Archivo* II, p. 324- 325).

II. Jaume I funda en 1271 la pobla nova a Olimbroi. Amb el coneixement actuals no poder determinar el lloc exacte, però segurament estaria als peus del tossal i front la mar, en terres que pertanyien a en Carròs o contigües a les seues propietats.

En Carròs controlava una gran extensió de terra que anava des de la ta amb el terme de Gandia ns Calp, i pel interior ns Murla. Carròs era senyor del Rebollet, i a pesar de que en Dénia actuaria com a senyor mai va arribar a consolidar una senyoria pròpia. La crisi provocada per l'alçament d'al-Azraq (1247-1258), que arriba a controlar castells prop de Dénia (Pego, Laguar, Xaló, etc), degué comportar una fugida dels colonitzadors i un fre a l'arribada de nous: la defensa de Dénia era aleshores inviable, per l'escassa població i per la gran extensió del recinte emmurallat. L'alternativa, inviable i fracassada, era la concentració dels

colons en una nova pobla fàcilment defensable amb un nombre reduït de soldats: el 1271 Jaume I funda la pobla d'Olimbroi, s'inicia la construcció de cases i, amb tota seguretat, un poc abans o després es construeix el palau d'Olimbroi, que possibilitava l'acolliment de la reduïda població i la defensa amb pocs homes. La pobla no assolí l'èxit previst i, per tant, mai se la dotà de recinte emmurallat. De l'operació urbanística sols restà el palau, sempre infrautilitzat.

Construí en Carròs el palau d'Olimbroi? A falta del document concloent podem plantejar-nos que fou així: és la persona més interessada en agrupar els colons en un lloc fàcilment defensable; disposa el control i administració d'una gran extensió de terra, des de l'horta de Gandia ns Calp, amb centre en Dénia; es construeix sobre o prop de les seues propietats i prop de la dàrsena andalusí, de la que també, al menys parcialment, ostentava la propietat. Potser casualitat, però tant la capella del castell de Rebollet com la del palau d'Olimbroi estaven dedicades a sant Nicolau, bisbe de Bari i protector dels mariners.⁸

En 1275 tenim constància de l'existència del castell d'Olimbroi. En document publicat per v. lloPIs (1975, doc. 16. ACA, CR, reg. 20, fol 325)

⁸ En l'expedició de conquesta de Mallorca, en Carròs comandava nau pròpia, que anava a la rera guarda de l'estol (*Llibre dels fets*, 69).

sobre liquidació de comptes amb el batlle de Dénia, Simó Guasc, es cita el *castrorum et castrum de Orembloj*. Mentre durà el clima d'instabilitat en la zona fronterera de Dénia, com durant la revolta de 1276-1277, el palau d'Olimbroi degué ser una referència defensiva important: el 26 d'octubre de 1276 l'infant Pere posa el castell de Dénia i Calp i *domum Orinbloy* sota la custòdia de Pere Garcia d'Alcoi (ACA, CR, reg. 38, fol. 70v; lloPIs, v. 1975: doc 18) En 1287 es cita com a *domum sive castrum* (ACA, RC, reg. 64, fol. 162v-163r; torrò, J., 2001:460). Finalitzada la crisi i, sobretot, fracassada la fundació de la pobla d'Olimbroi, el palau tingué un esdevenir esmortit. El 15 de febrer de 1313, fundada i consolidada la vila nova (Ivars, J., 1983) de Dénia dintre de l'albacar del castell de Dénia, Jaume II dóna al seu falconer Andreu Oriol i als seus *domum nostram sive fortalicium* d'Olimbroi (ACA, RC, reg. 287, fol. 50r; Chabás, r., 1886-1887b: 68). El 17 de desembre de 1404 Alfons el Magnànim cedeix a Joan Mas i als eremites que estan amb ell el palau d'Olimbroi, autoritzant-los a fer obres. Es a dir, aleshores el castell havia perdut totalment la funció original, residencial o defensiva, i es proposava un nou destí com a

monestir, pel que autoritza a Joan Mas i companys a fer obres de adequació (ARV, Maestre Racional, fol. 176v-177r; CuenCa, a., 1984- 1985). Desconec si es va portar endavant aquest canvi d'ús, però el fet de que no hi haga cap referència posterior, permet suposar el fracàs de l'operació.

El 1585 el palau pertany al V marquès de Dénia i te l'ús de presó (boIra MahIques, J.v., 2007: 243), apro tant, segurament, alguna sala amb volta de canó. L'ús com a *domum* o *castrum* ja feia temps que s'havia perdut i no es tornarà a recuperar. Cap el 1643 part del palau mostraria signes de ruïna, puix M. a. Palau (1975: 111) diu que *Hoy esta en pie la mayor parte desta fortaleza*, essent el seu ús el d'ermita de Sant Nicolau, bisbe de Bari.

Les escasses notícies a partir d'ara sols ressenyaran l'estat ruïnós de l'edifici.

3. Descripció del palau

Desaparegut el palau, la descripció l'hem de fer en base al dibuix (planta i perspectiva) publicat per roC Chabás a la *Historia de la Ciudad de Denia*, i les descripcions de M.a. Palau i M. González SIManCas.⁹ El dibuix, d'autor desconegut però evidentment expert, presenta una planta simplificada, que

⁹ Agraeix a Toni Reig el haver-me passat una còpia de l'article.

Planta i perspectiva del palau d'Olimbroi, publicada per Roc Chabás en la *Historia de la ciudad de Denia* (1874-1876).

ens servirà per a fer-ne la descripció i per a situar-lo dintre d'una determinada tipologia; la perspectiva és més realista i amb detalls que permeten un anàlisi dels sistemes constructius. Hi ha diferències entre el dibuix publicat per Chabás i les fotografies dels anys del XIX i primeres dècades del segle XX, degudes a l'ensorrament de llenços i torres produïts en aquest ínterim.

3.1 Descripció formal

El palau d'Olimbroi és una construcció de planta quadrada amb torres també de planta quadrada en els angles, si bé la disposició del llenços entre torres, un més avançats que els altres, si ens em del dibuix publicat per Chabás, determina que la planta sembla rectangular. Una d'aquestes torres, la situada al sud-est, presenta dimensions majors, tal com s'aprecia a la foto no 4; també ho descriu M. González: ... *cuatro grandes torres de planta cuadrada, una en cada ángulo, siendo la mayor, o gran reducto, la que mejor se ha conservado*. Una torre semblant hi és al castell de Fornà, i se'n cita altra, en documentació dels anys del XIV i principi del XV, en el palau d'Ondara (rIChart GoMà, J. 2001).

28

Josep Ivars Pérez

Aquesta tipologia de planta quadrada i torres en els angles con gura un pati central rodejat de sales. En aquest cas, el dibuix sols mostra una sala coberta a

l'ala est, el que ens indica que bé el palau no havia assolit la con guració definitiva —al poc de la seua construcció perd la funció original— o bé, el més probable, que en el moment de l'alçament la resta de les sales ja s'havien ensorrat. La nebra d'arc apuntat existent sobre l'accés, visible al dibuix però

El palau d'Olimbroi a nals del segle XIX o principi del segle XX. Fotografia de Francesc Xavier Parés i Bartra, del Centre Excursionista de Catalunya (CEC). Col·lecció Família Cardona-Far. La fotografia, d'un valor documental excepcional, permet confirmar la veracitat del dibuix publicat per Roc Chabás, localitzar el palau al cim del tossal i situar el portal i camí d'accés.

no a les fotografies, indica l'existència d'una segona planta al llenç nord. L'accés, segons Chabás, estava situat al nord, en el llenç delimitat per les torres nord-est i sud-est, pràcticament coincident amb la foto de Bernat Cardona.¹⁰ Desconeguem el tipus i sistema constructiu de l'arc, donat que la documentació gràfica mostra un buit en el lloc de la portalada, per ensorrament de l'arc o per sostracció dels carreus, si bé per la data de construcció i per la situació hauríem de pensar en un arc apuntat o de mig punt conformat en pedra picada tosca. Des de la portalada s'accedia al pati, mitjançant un espai

originalment cobert, i des del pati a la resta de dependències.

¹⁰ Col·lecció Família Cardona-Far.

El palau, d'un marcat caràcter feudal, està dissenyat per a albergar un important, relativament, contingent humà —senyor i família, guarnició militar, servents, etc— i animal —cavalleria i gossos principalment—. El caràcter senyorial també s'apreciaria en l'ús i distribució de l'edifici: a la planta baixa estarien serfs, estables pels cavalls, cuina i magatzems, mentre que a la planta primera estarien les dependències senyorials.

De les quatre ales del palau sols una, l'oest, apareix edificada, essent de suposar que la planta baixa estava coberta amb volta de canó, per similitud amb el Palau de Fornà, i sobre aquesta estaria la planta noble, coberta amb teginats de fusta i coberta plana, utilitzable per a la defensa de l'edifici.

El dibuix publicat per R. Chabás i la documentació fotogràfica ens indiquen que les construccions interiors entorn el pati tenien dues plantes, ja que així ho permet suposar l'existència d'una nebra apuntada amb arc de rajoles o pedra picada, sobre el portal d'accés; en canvi les torres en tenien tres, sobreeixint sobre el conjunt una planta, millorant així la defensa de l'edifici.

Vista des de terra del palau d'Olimbroi (primera dècada del segle XX). Col·lecció Vicent Martí.

3.2 Sistemes i tècniques constructives

El sistema constructiu global és la tàpia de maçoneria. El dibuix publicat per R. Chabás ho evidencia: en els llenços són perceptibles les tapiades i els negatius de les agulles, i en els murs seccionats les tongades. L'emfatització de les tongades dels murs seccionats, ens fa dubtar sobre el farcit de les tapiades, però les descripcions de M.a. Palau (1975:111) i de Manuel González (1941), no admeten dubtes. Diu el primer que l'edifici era *obra toda de mampostería*, i el segon, estudiós de l'arquitectura militar medieval, que era de ... *hormigón muy cargado de piedras de regular tamaño, y formada por hiladas de tapial* També evidencia el sistema constructiu la durabilitat de les fàbriques: una

tàpia de terra costrada no haguera aguantat de peu tants anys d'abandó. L'únic arc visible en la documentació gràfica és un nestral apuntat sobre el portal d'accés, sense cap funció defensiva, que pel gruix de les dovelles fa pensar en un arc de pedra picada, tot sense descartar l'ús de la rajola, solució

constructiva apropiada pel tipus de construcció i per l'època.

3.3 Poliorcètica

L'edifici és una construcció residencial de caràcter feudal, amb abundants trets defensius. El dibuix publicat per R. Chabás sembla de tenir dues espitlleres en la planta baixa de la torre nord-est, però no se'n detecten en la resta. M. a. Palau (1975:111) el descriu *amb troneras (espitlleres) altas y baxas, por todas las paredes alrededor*. M. Gonzalez descriu una nestra en la que *el alfeizar es muy oblicuo y dispuesto sin duda así para facilitar su empleo a modo de gran aspillera*.

No hi són presents els matacans, sobre tot dalt el portal d'accés, ni s'intueix cap barbacana davant el portal, si bé M. González parla de l'existència de *algunos restos del muro de la barbacana*.

En conjunt el sistema defensiu es basa en espitlleres-lanceres i la defensa vertical des del camí de ronda, que suposadament existiria, i els terrats de les torres, més elevats que el camí de ronda.

4. La Pobra d'Olimbroi

No podem deslligar en cap moment el palau d'Olimbroi de la nova pobla; un i altre corresponen a un mateix concepte o forma de colonitzar el territori, però també hi ha entre ells una dependència, de tal forma que la crisi d'un d'ells repercuteix sobre l'altre: abandonada la nova pobla entorn 1300, el palau correrà una sort paral·lela i un existirà languidint fins a la total desaparició als anys 50 del segle XX.

La fundació de la pobla nova d'Olimbroi obeeix a un fenomen colonitzador desenvolupat entre el 1271 i el 1275 amb la finalitat de superar el fracàs del procés immigratori. Però en el cas de Dénia presenta trets propis: la reduïda població nouvinguda era insuficient per a defensar el recinte andalusí de Dénia. Calia abandonar la Dénia andalusina i agrupar els nous pobladors en

un recinte de dimensions adequades a la població resultant.¹¹

La pobla nova es comença a edificar, segons J. Torró (1999:122), a partir del 1272. Dénia resta exempta de contribuir a les *peites* reials perquè els seus veïns *canvien la vila*; aquesta exempció no afecta a la reduïda comunitat jueva. Amb la fundació de la vila de Dénia cap el 1300 i la obligatorietat de residir en ella a tots els habitants del terme de Dénia, la nova pobla d'Olimbroi s'abandona. Sembla, segons l'arxiver M. a. Palau (1975: 111), que cap el 1643 encara hi havia evidències del caseriu avortat: *Olimbroi, del qual solo queda oy el nombre, y un algibe roto con algunos vestigios de paredones viejos*. El previsible recinte emmurallat de la pobla nova no degué iniciar-se. Sols es

materialitzà el palau.

5. Conclusions

Si no disposarem de suficient documentació, per les característiques arquitectòniques de l'edifici podríem assignar-li uns orígens entre la segona meitat del segle XIII i la primera del XIV, a l'igual que els palaus de Fornà i d'Ondara. Però les dades que disposem són concloents: el 1271 Jaume I funda la pobla d'Olimbroi; en 1272 ja s'està construint la nova pobla; el 1275 ja es cita el palau d'Olimbroi. Per tant, entre l'any 1271 i el 1275 es construeix el palau, en un termini de temps reduït, segurament condicionat pel clima de guerra a les muntanyes de Dénia.

El període útil de la pobla nova i del palau fou curt: el fracàs de la pobla d'Olimbroi i l'agrupació dels nous colons en el segon recinte del castell de Dénia, als voltants del 1300, suposà de fet el despoblament d'Olimbroi i la pèrdua de la funció original del palau. L'intent, fracassat, de transformar l'edifici en un monestir, el 1404, evidència més encara que aleshores l'edifici havia perdut la funció original i, per tant, el manteniment era una despesa inassolible per a la reialesa o els senyors de Dénia. A partir d'aquesta dada podem xar l'inici de l'abandonament.

Una altra història és qui el construeix. M.a. Palau (1975:111; 113-114) i R. Chabás (1874-1876: 180-181) són de l'opinió de que el construeix en Carròs per a hostatjar Dénia, abans de la «conquesta» de la ciutat. La documentació

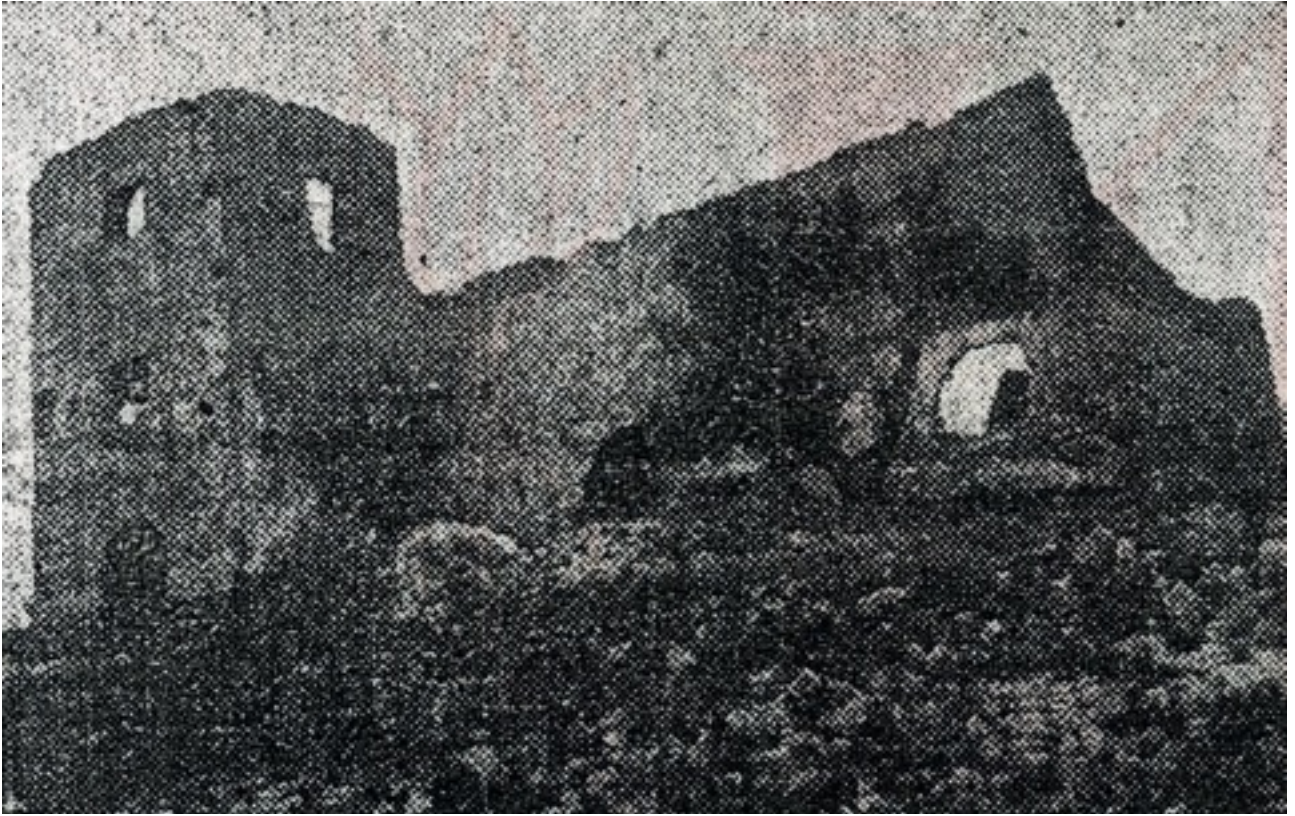
¹¹ No era, però, l'únic assentament previst per Jaume I. El 6 de juny de 1273 autoritza al batlle de Dénia Simó Guasc a repartir cases i terres a la partida del Palmar, en el lloc que es denominarà Vilanova del Palmar (ACA, RC, reg. 21 fol 141; *El Archivo*, I: 283). El procés i l'intencionalitat fundacional d'aquesta pobla nova és idèntic a la fundació d'Olimbroi; els resultats també: "*Esta fundación no llegó a cuajar, por cuanto no queda rastro ni memoria de ella. No era posible otra cosa por la falta de brazos*" (R. Chabás, *El Archivo*, I: 282

Josep Ivars Pérez

Vista del litoral de les Rotes. En segon terme hi és el tossal de Sant Nicolau amb el palau d'Olimbroi. La pedrera als peus del tossal havia iniciat l'activat el 1900. Postal de Josep Thomas Bigas (1853-1910). Col·lecció Vicent Martí.

El palau d'Olimbroi en un article de premsa de l'any 1941. Cal suposar que la fotografia, de M. González Simancas, és de principi del segle XX, anterior a 1912, any en que mor Roc Chabás. A pesar de la deïcient qualitat, és un document essencial per a conèixer l'estat de l'edifici previ a la intervenció dels anys 20.

AGUAITS 34. IECMA

33

El palau d'Olimbroi, probablement en la dècada dels 10-20 del segle XX. *Dènia 1881-1980.*

El tossal de Sant Nicolau cap a meitat del segle XX. El palau d'Olimbroi ha estat substituït per un habitatge unifamiliar.

34

Josep Ivars Pérez

permet suposar, amb cauteles, que fou Carròs el constructor, donat que era el més interessat: és senyor del castell i terme del Rebollet; controla les terres que van des de Gandia ns a Calp i per l'interior ns a Murla; Jaume I li encarrega el repartiment de Dénia; i, segurament, la pobla nova d'Olimbroi i el palau es construeixen sobre les seues propietats. Carròs és quasi senyor d'aquestes terres, però no ho serà mai, fet que també condicionaria el futur de la pobla i el castell.

La desaparició¹² del castell, cap a la primera meitat del segle XX, ens priva d'un element arquitectònic cabdal en la història de la nostra comarca, alhora que no permet evidenciar transformacions. La documentació gràfica, plànol, dibuix i fotogra es ens permet fer-nos una idea dedigna de l'edifici.

A pesar de la desaparició, el palau i/o castell d'Olimbroi és representant al màxim, junt a Fornà i Ondara, de l'arquitectura feudal residencial construïda en els segles XIII-XV, però també de la implantació d'una nova societat a partir de la conquesta d'aquestes terres per Jaume I.

Bibliografia

barCeló torres, C., 1982: *Toponímia aràbica del País Valencià. Alqueries i castells, Canals*.

boIra MaIques, J.v., 2007: *Las torres del litoral valenciano*.

borJa, J.M.; Mora, I., 1982: *Dénia 1881-1980*.

CuenCa adaM, a., 1984-1985: «Un registro de los Duques de Gandía (1402-

¹² Finalitzat l'article, Joan Carles Blanquer, de l'Arxiu Municipal de Dénia, AMD, em passa una documentació relativa als darrers anys del palau d'Olimbroi. L'any 1924, segons el Cadastre de rústica, palau i parcel·la pertanyen a Juan Enrique del Tránsito Cosmelli. A l'any 1930, segons l'article de Julio Cruanyes, publicat al periòdic *La Palabra: Ahora, cuando el paseante vaya distraído por el camino de les Rotes o del "cementerio de los ingleses", verá sobre lo alto de San Nicolás no las vetustas ruinas del interesante castillo, sino la edificación de una fastuosa casa*. Per tant, l'any 1930 ja s'havia construït una "fastuosa casa" sobre les ruïnes del palau: a les fotografies de l'any 1925 de l'AMD. Fons Família Milnes (àlbums fotogràfics de Ragnhild Andersen) ja hi és edificada la mansió, i sembla, si bé el material fotogràfic manca de principi, que aprofitar part de les ruïnes. Per tant la foto sobre el palau que publica González Simancas l'any 1941, on encara no apareix la intervenció de Cosmelli, és molt anterior: sabem que, aproximadament, entre 1905 i 1911 González Simancas està arreglant dades per tota la província d'Alacant per a la redacció de l'inèdit Catálogo Monumental y Artístico de España. Província de Alicante; en Dénia contacta amb Roc Chabás (1844-1912) i Teodoro Llorente. L'any 1948, segons el Cadastre de rústica, el propietari és Enrique Mengot Girona, segurament l'autor d'una nova construcció que en els anys 40-50 esborra definitivament les restes del palau d'Olimbroi, actualment també desapareguda.

AGUATS 34. IECMA

35

1406). Regestas e índices», *Estudis Castellonencs*, 2, pp. 493-587, Diputació de Castelló, Castelló de La Plana.

Chabás llorens, r., 1874-1876: *Historia de la ciudad de Denia*, I-II, Edició facsímil Diputació Provincial d'Alacant i Ajuntament de Dénia, 1985.

Chabás llorens, r., 1886-1887b: «Orambroy», *El Archivo*, I, p. 68-69, Edició facsímil Diputació Provincial d'Alacant i Ajuntament de Dénia, 1985. Chabás

llorens, r., 1887-1888a: «El capitán Carróz», *El Archivo*, II, p. 30-36, 77-84, Edició facsímil Diputació Provincial d'Alacant i Ajuntament de

Dénia, 1986.

Cruañes, J., 1930: «El Castillo de San Nicolás», *La Palabra*, 12 de abril

de 1930.

González siManCas, M., 1941: «Las fortificaciones antiguas y medioevales

de Denia», *Las Provincias*, 6 de julio de 1941.

hInoJosa Montalvo, J., 2002: *Diccionario de historia medieval del Reino de Valencia*, 4 volums, Generalitat Valenciana.

Ivars Cervera, J., 1995: *Els noms de lloc i de persona de Dénia*. Ajuntament de Dénia, Institut Juan Gil-Albert.

Ivars Pérez, J., 1982: *La ciutat de Dénia. Evolució i permanència del fet urbà*. Publicaciones de la Caja Ahorros Provincial de Alicante, Alacant.

Ivars Pérez, J., 1983: «Urbanismo y sociedad en la Dénia del trescientos. La formación de una ciudad medieval: la vila de Dénia», *Dianium*, II, 331-364. llibre del repartiment, ed. Antoni Ferrando, 1978.

llibre dels fets, ed. A. Ferrando i V. J. Escartí, 1995.

lloPIs bertoMeu, v., 1975: *Calpe*, Alacant.

Madoz, P., 1982: *Diccionario Geográ co-Estadístico-Histórico de Alicante, Castellón y Valencia*, Volums I i II, Institució Alfons el Magnànim. Edició facsímil del *Diccionario Geográ co-Estadístico-Histórico de España y sus posesiones en Ultramar*, Madrid (1845-1850).

Martínez Ferrando, J.e., 1934: *Catálogo de la documentación relativa al antiguo reino de Valencia contenida en los registros de la Cancillería Real. I Jaime I, el Conquistador. II Pedro el Grande*.

Palau, M.a. , 1975: *Diana desenterrada. Antiguas memorias y breve recopilación de los más notables sucesos de la ciudad de Denia, desde su antiqúisima fundación hasta el estado presente*. Edició facsímil del manuscrit de 1643. Alacant. Excma. Diputación de Alicante.

rIbera, J., 1886-1887: «Monasterio musulmán en Denia», *El Archivo*, I, p. 67-68, Edició facsímil Diputació Provincial d'Alacant i Ajuntament de Dénia,

36

Josep Ivars Pérez

1985.

rIChart GoMà, J., 2001: «Ondara i el seu castell: 1372-1407», *Aguaits*, 18, pp. 97-103.

torró abad, J., 1999: *El naixement d'una colònia. Dominació i resistència*

a la frontera valenciana (1238-1276).

torró abad, J., 2001: «Dominar las aljamas. Fortificaciones feudales en las

montañas del reino de Valencia (siglos XIII-XIV)», *Mil Anos de Fortificações na Península Ibérica e no Magreb (500-1500)*, *Actas do Simpósio Internacional sobre Castelos*, pp. 451-462,